

YAKUT'UN KENDİ SEYAHATLARINA DÜŞÜRDÜĞÜ TARİHLER
The Datings That Yakut Made For His Own Journeys

Dr. İsmail YAKIT*

ÖZ

Rakamları harflerle ifâde etmek demek olan ebced'den hareketle, önem verilen bir olayın yılını göstermek üzere, bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söyleme sanatına tarih düşürme denir. Tarih düşürme sanatı az da olsa günümüzde bazı müverrihler tarafından devam ettirilmektedir. Bunlardan biri bu satırların yazarıdır. "Yakut" mahlasıyla gerek aruz ve gerekse hece vezniyle kaleme aldığı tarih manzumeleri Mısır, Nil Nehri, Paris, İngiltere, Cezayir, Amerika Birleşik Devletleri, Konya, Türkmenistan, Almanya, Hac, Çanakkale, Viyana ve Azerbeycan'a yaptığım seyahatler ve buralarda gerçekleştirdiğim ziyaretlere düşürülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Yakut, ebced, tarih düşürme

ABSTRACT

Dating is an art to write a word, a sentence, a verse or a couplet to mark the time of an event held important using "abcd", a formula that gives old Turkish letters some numeral values. The dating tradition, even if not so frequent, is still maintained by some historians. One of those figures is the writer of these lines. The dating verses that I have written both in aruz and haja meters, with the pseudonym "Yakut", mark dates for my journeys to Egypt, the Nile, Paris, England, Algeria, the USA, Konya, Turkmenistan, Germany, Hajj, the Dardanelles, Vienna and Azerbaijan and the visits I have made in those places.

Keywords: Yakut, ebced, dating tradition

Bilindiği üzere, rakamları harflerle ifâde etmek demek olan ebced'den hareketle, önem verilen bir olayın yılını göstermek üzere, bir kelime, bir cümle, bir mısra veya bir beyit söyleme sanatına tarih düşürme denir. Edebî sanatlardan sayılan tarih düşürmeye divan edebiyatında "tarih düşürmek", "tarih koymak", "tarih çekmek" veya "tarihlemek" gibi adlar da verilmiştir. Tarih düşüren kişiye "müverrih" veya "tarihçi" denmiştir. Hatta ebced denince, çoğu kez hatıra "tarih düşürmek" gelmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe düşürülen tarihler arasında hem sayı hem de anlam bütünlüğü açısından Türkçe düşürülenler öndedir.

Tarih hesaplamalarında telaffuza değil, hatta itibar edilir. Tarihi veren ifâdenin bütün harfleri hesaplanırsa buna "tam tarih", yalnız noktalı harfleri

* Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi.

hesaplanacaksa “*menkut*”, *mücevher*, *gevher vs tarih*”; yalnız noktasız harfleri hesaplanacaksa ona da “*mühmel*”, “*sade*” veya “*bî-nukat tarih*” denir. Harflerin sayı değerlerinin toplamının, istenen tarihi vermediği durumlarda, bir önceki mısra da, sonuca kaç eklenip çıkarılacağı açık veya gizli olarak belirtilir ki, bu tür tarihlere de “*tamiyeli tarih*” denir. Tarih türlerinin kendi içinde birçok farklı şekilleri vardır. Cem'an kırkın üzerinde tarih formülünden bahsedebiliriz.

Tarihî seyri içinde, tarih düşürmenin kullanıldığı takvim, tartışmasız Hicri takvimdir. Çok az olarak Rumî ve Miladi takvimler de kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle aslında revaçta olan takvim kullanılmaktadır. Dolayısıyla biz de günümüzde başta miladî olmak üzere her üç takvimi de kullanıyoruz. Aşağıdaki tarih manzumelerinde sadece Rumî takvim açıkça ifade edilmiştir.

Tarih düşürme sanatının en önemli ismi, Ahmet Cevdet Paşa'nın ifadesiyle “*üstâd-ı küll*” lakabını alan Adanalı Seyyid Osman Sururî'dir. 322 sayfalık Divan'ında yer alan tarih manzumelerinin sayısı 1872 olmakla birlikte, çok tarih veren mısra ve beyitlerle birlikte tarihlerinin sayısı 2000'den fazladır. Kendisinden sonra bu sayıya erişen olmamıştır. Divan sahibi şair Aynî'nin 547 ,Arif Nihat Asya'nın 362 , Şair Şefik'in de 294 tarih manzumesi vardır. Bilinen ve bilinmeyen yaklaşık iki binden fazla müverrihin bulunduğu dikkate alınırsa, tarih düşürmeciliğin Osmanlı düşünce, sanat, şiir ve edebiyat'ında yeri hemen fark edilecektir. Bu konuda daha fazla bilgi almak isteyenler, tarafımızdan kaleme alınan oldukça hacimli “*Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*”, Ötügen, 2. Baskı, İstanbul, 2003) adlı kitabımıza müracaat edebilirler.

Tarih düşürme sanatı az da olsa günümüzde bazı müverrihler tarafından devam ettirilmektedir. Bunlardan biri bu satırların yazarıdır. İnsan için en zor şey, sanırım kendisi hakkında bir yazı hazırlamasıdır. “*Yakut*” mahlasıyla gerek aruz ve gerekse hece vezniyle kaleme aldığım tarih manzumeleri, bazı yerlerde neşredilse de, düzenli olarak bir yıl boyunca her ay “*Türk Yurdu*” Dergisinde “**Yakut'tan Tarihler**” başlığıyla neşredildi. Yakut'un tarihlerinin sayısı, Mart 2008 itibarıyla 750'dir.

Burada Yakut'un gerek yurtiçi ve gerekse yurtdışı seyahatlarında düşürdüğü tarihlerden seçmeler yapılarak yaklaşık yirmi kadar tarih manzumesine yer verilmiştir.

Mısır Gecelerine Tarihtir

Nil havzası ne hoştur bir bilsen
Aratmaz hiç bin bir geceleri

Püfür püfür rüzgar eser dâim
Bilmez kıymetini niceleri

Çıktı biri söyledi tarihi:
“İhtişamlı Mısır geceleri”
1398-1=1397 (1977)
احتشاملى مصر كيجه لرى

Mısır Piramitlerine Ziyaret Tarihi

Firavunlardan kalan bu anıtlar
Heybetli duruyor, çıksak mı n’etsek
Geldi bir zat zirvede dedi tarih:
“Mısır’ın piramitleri pek yüksek”
1396+1=1397 (1977)
مصر ك بيرامتلرى پك يوكسه ك

Nil Nehrine Tarihtir

Kahire’nin içinde gezerken dedim
Ceddimiz Osmanlılar pek önem vermiş

Lâkin Araplar bilmemiş kıymetini
Pek çok Türk âsârını hep silivermiş

Kahire’yi şehir yapan Nil nehridir
O da halka can damarı oluvermiş

Bu nehir olmasa ne yapardı bunlar
Derken hâtif-i gaybî de gelivermiş:

“O Mısır’ın Hayat Kaynağı” deyince
Bir de baktım tarihi düşüvermiş
1978
او مصرن حيات قايناغى

Paris’te İkamet ve Doktora Tarihidir:

1974-1979

Bin dokuz yüz yetmiş dördte
Ben Paris’e vâsıl oldum

Bir konu üzerinde hep
Araştırmaya koyuldum

Beş yıl okuyup çalıştım
Bedenen sarardım soldum

Sonunda bitirdim tezi
Bir beyitle tarihi buldum:

*“Bu yıl Paris Sorbon’da
Şükür Allah’a doktor oldum”*
1979

بو يیل پاريس سوربونده
شکر اللهمه دوکتور اولدوم

İngiltere’ye Ziyaret Tarihidir:

31. Aralık 1979

Birkaç arkadaşla birlikte Londra’ya gittik bu yıl
Yıl başında oradaydık, eğlenceler bir felâket
Kalemin mürekkebi dondu yazarken tarihi:
“İngiltere gerçekten de soğuğu pek bir memleket”
1979

انكلترة كرچكندن ده صووقى يك بر مملكت

Cezayir Ziyaretine Tarihtir:

1 Temmuz. 1986

İbn Haldun Kongresi için gitmiştim
Gördük nasılmış eski beldelerimiz
Osmanlıyı hatırlayıp dedim tarih:
“Ne hoş bir memleket Hey Cezayir’imiz!”
نه خوش بر مملكت هي جزايريمز!

1986

Amerika Birleşik Devletlerine Seyahat Tarihi:

Kasım 1996

Bir ilmî toplantıya iştirâk etmek için
Davet edildim, baktım ki adres Amerika
Gelen bir zâta söyledim gidiş tarihimi:

“Kongre için oldum vâsıl-ı Amerika”

1995+1= 1996

قونغرہ ایجین اولدم واصل آمریکا

Konya Mevlana Türbesine Ziyaret Tarihidir:

17 Aralık 1997

Gençlik ırmağı pek coşkun akan bir seldim
Mevlana'yı tanıyınca kendimi bildim

Hakkında bir çok tebliğ sundum dünyaya
Hem de defalarca duhûl ettim Konya'ya

Nice ziyarette bulundum türbesine
Bir tarih de sunamamıştım kendisine

İşte şimdi huzuruna bir tarihle geldim:

“Ya Hazret-i Mevlana! Gel diyorsun, geldim”

1997

یا حضرت مولانا! گل دیورسوک گلدیم

Türkmenistan'a Ziyaret Tarihidir:

24 Nisan. 1998

Konferanslar vermek üzere gitmiştim
Türkmenlerin ilgileri çok da özeldi
Soran dostlara tarih olarak söyledim:

“Türkmenistan ziyâretim pek de güzeldi”

1998

تورکمنستان زیارتیم پک ده کوزه لدی

Almanya Ziyaretine Tarih:

2005

Türk Federasyonu tarafından çağrılarak
Çok sohbet ettim bizimkilere Almanya'da
Çıktı yediler söyledim geliş tarihimi:
"Bir çok konferans verdim Türkler'e Almanya'da"
2012-7=2005

بر چوق قونفرانس ویردم تورکلره آلمانیاده

Kabe'yi Ziyaret Tarihidir:

25 Şubat. 2001

Ka'be'nin Rabbine ettim dua, ilk defa görünce
Kabul olursa eğer, ehl-i imâna olur düğün
Geldi bir melek Harem-i şerif'te söyledi tarih:
"Tavaf-ı Ka'be eyledi Yakut ve sa'y etti bugün"
1420+1=1421 H. 2001

طواف کعبه ایلدی یاقوت و سعی ایتدی بو کون

Hacca Gidiş Tarihi:

25 Şubat-16 Mart 2001

Niyetlenip hacca bu yıl bi-iznillah
Menzil-i maksûduma buldum vusûl

Reis Mehmet Nuri'nin daveti üzre
Bir hey'etle ben Cidde'ye kıldım nüzûl

Mekke'de Beyt-i haram'a oldum tâif,
Hem Medine'de zâir-i kabr-i Resûl

Arafât, Cemerât, sa'y u salatla ben,
Hakk'ın bâb-ı ğufrânına ettim duhûl

Sa'yin meşkûr, haccın mebrûr olsun diye
Etiler tebrik, Mevlâ eylesin makbûl.

Ab-ı zemzemden içip aldım abdesti,
Bir beyitle dedim tarih ale'l-usûl:

“Bu yıl Yakut, kiblegâh-ı enbiyâ-yı 822
Kıldı ziyâret, Hak eylesin kâbul” 1179
2001

بو بیل یاقوت قبله کاه انبیایی
قیلدی زیارت حق ایلسین قبول

Makberetü'l-Mu'allâ Kabristanı'na Ziyaret Tarihidir:

27. 02. 2001

Peygamber annesi Amine Hatun'la
Hatice validemiz burada medfûn

Diledim rahmet hepsine hattâ
Ehl-i imandan olan nice Mekkiyyûn

Tescil için bu ziyâreti kaydeden
Yakut'tan tarih dinledi müstemiûn

Geldi üçler söyledi ayetle tarih:
“Ashâbu'l-cenneti hum fihâ hâlidûn”¹
1418+3=1421
اصحاب الجنة هم فيها خالدون

Hira Mağarasına Ziyaret Tarihidir:

01. 03. 2001

Cebelu'n-Nûr Dağı'nda bir heyecan vardı
Resulullah sanki oraya geliverdi
Vahyin ilk nâzil olduğu yere bakarak:
“Ey Ğâr-ı Hirâ” dedim, tarih oluverdi.
1421 H. 2001
أى غار حرا

¹ - Kur'an, (Bakara, 2/82) “Onlar cennetlik olanlardır. Orada ebediyen kalıcıdırlar.”

Arafat'a Çıkış Tarihi:

04 Mart 2001

Vakfe durdum, hem konuşma yaptım bizim hacılara
Çekip lebbeyk, işte ben geldim Ya Rab! Buyur.

Boynu bükük Yakut'un tarihli şöyle bir dileği var:

“*Yâ Vedûd! Arafat'taki bu vakfemi kabul buyur*”

1421 H. 2001

یا ودود! عرفاتده که بو وقفه می قبول بیور

Şeytan Taşlama Tarihidir:

05. Mart 2001

Müzdelife'den Mina'ya geceleyin yürüyüp

Vardık cemeratlara, taşladık büyük şeytanı

Sâl-i Rumî'den ne güzel düştü tarihin Yakut:

“*Ben bugün taşılayıp şeytanımı, kesdim kurbanı*”

1416 R. 2001

بن بو کون طاشلایبب شیطانمی می کسدم قربانی

Hz. Peygamber'in Kabr-i Şeriflerini ziyâret Tarihidir:

09. Mart 2001

“Ravzatü'l-Mutahhara” ya varıp fikreyledim

Şefa'at eder Nebi, izin verirse İlâh

Binde bin düşer böyle bir tarih, taleb için:

“*Yakut da geldi huzuruna Ya Resulallah*”

2002-1=2001

یا قوت ده کلدی حضورکه یا رسول الله

Cennetü'l-Bâkî Kabristanı'na Ziyaret Tarihidir:

11. Mart. 2001

Cennetü'l-bâkî kabristanına uğradım

Dua edip, Kur'an okuyordu zâirûn

Nice kıymetli zevât medfundu orada

Yakut'tan cevher tarih dinledi hâzirûn

Geldi kırklar birlikte okudu ayeti:

“*Yerisûne’l-firdevse hum fihâ hâlidûn*”²

1380+41=1421 H. 2001

یرئون الفردوس هم فیها خالدون

Çanakkale Şehitlik Ziyaretine Tarihtir:

19 Eylül 2001

Şehitliği gezerken her birine

Dedim ki: Sen ebediyetlere eşsin

Baktım ki düştü bir tarih Rumî’den:

“*Ey Şehid! Sen hiç batmayan güneşsin*”

1418-1=1417 R. 2001

ای شهید! سن هیچ باتمیان کونشسک

Viyana Ziyaretine Tarihtir:

16 Nisan. 2005

Konferanslar vermek için gitmiştim, gerçi

Hep kuşatmış idi ecdâd kaleyi karadan

Çıktı yediler söylediler tarihini:

“*Viyana’yı fethettik bu sefer havadan*”

1432-7=1425 H. 2005

ویانه بی فتح اینتدک بو سفر حوادن

Azerbeycan Seyahatine Tarihtir:

2 Ekim. 2007

Bakü’de beynelmilel bir konferans vardı

Çabuk döndük daha da kalırdık bıraksalardı

Bu seyahatten gelip sual eden birine verdim

Cevher cevap: “*Azeri kardeşler hoş insanlardı*”

1427+1=1428 H. 2007

آزری قارده شلر خوش انسانلردی

² -Kur’an, (Mu’minun,23/11) “Onlar, içinde ebedî kalacakları Firdevs cennetinin varisleridirler”